

AIRISTON YHTEISLÄJITYSALUE

Arkeologinen vedenalaisinventointi

Vesilahdella 14.7.2015

Eveliina Salo
Maija Huttunen
Pintafilmi Oy

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	3
2. Arkisto- ja rekisteritiedot.....	4
3. Yleiskartta.....	4
4. Tutkimusalue ja luonnonympäristö.....	5
5. Saariston ja merenkulun historiaa Lounais-Suomessa.....	5
6. Luotausaineisto.....	6
7. Kohteet.....	7
8. Yhteenveto.....	10

Lähteet

Karttalähteet

Henkilökohtaiset tiedonannot

Elektroniset lähteet

1. Johdanto

Turun satama suunnittelee yhteisläjitälysaluetta Airistolle, Naantali-Kapellskär -väylän edustalle, Kaarnikkalan saaresta koilliseen. Alueelta on tehty vuonna 2012 Meritaidon toteuttamana monikeilaluotaus. Tämän jälkeen on alueen virtaukset mallinnettu, joiden perusteella potentiaaliseksi yhteisläjitälyalueeksi on rajautunut nyt tutkittava alue. Alueen koko on noin 600 x 400 m.

Alueen vedenalaisia muinaisjäännöksiä ei tunneta riittäväällä tarkkuudella, joten hankealueella suoritetaan muinaismuistolain (295/1963) 13 §:ään perustuen arkeologinen vedenalaisinventointi mahdollisten ennestään tuntemattomien muinaisjäännösten turvaamiseksi. Tutkimuksen kustannuksista vastaa Turun satama muinaismuistolain 15 §:ään perustuen.

Merenpohjan luotaukset suoritti MeriTaito Oy ja aineiston tulkinnan arkeologisesta näkökulmasta Pintafilmi Oy. Lisätietoja: eveliina.salo@pintafilmi.com tai + 358 44 326 7097.

Vesilahdella 14.7.2015

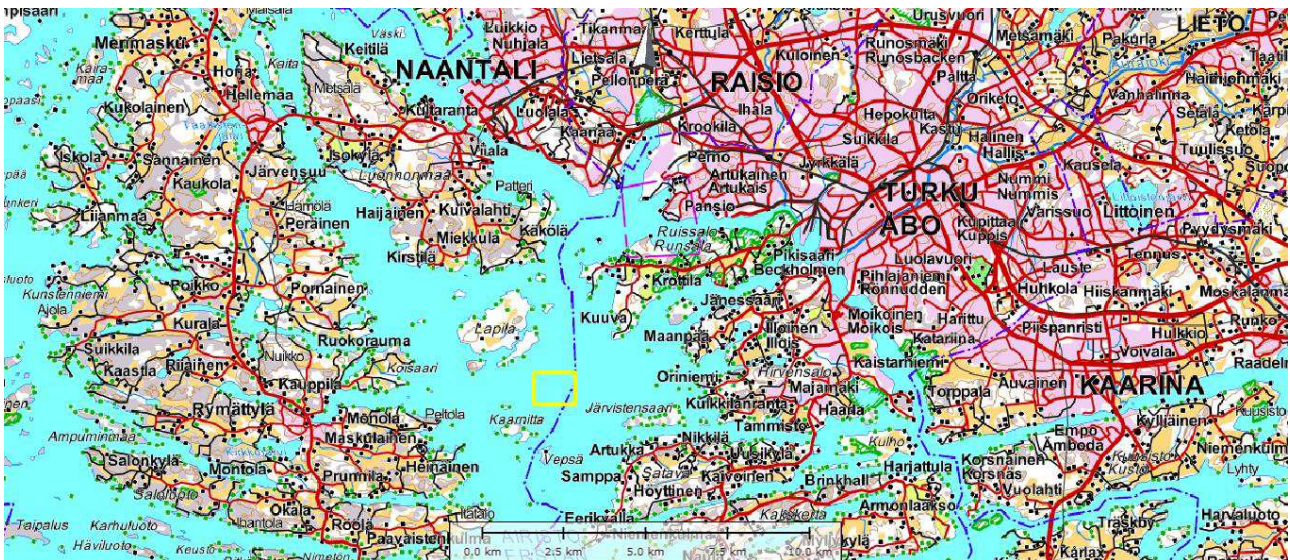

Eveliina Salo
FM Meriarkeologi

2. Arkisto- ja rekisteritiedot

Tutkimuksen laatu:	Arkeologinen vedenalaisinventointi
Tutkimuksen syy:	Maa- ja vesialueen käyttö
Alue:	Turun saaristo, Naantali, Airisto
Peruskartta:	TM35 lehtijako L3322E
Tutkittavan alueen laajuus:	Noin 600 x 400 metriä
Tutkimuslaitos:	Pintafilmi Oy
Tutkimusryhmä:	FM meriarkeologi Eveliina Salo ja FM merigeologi Maija Huttunen
Tutkimuksen tilaaja:	Turun satama
Luotausaineisto:	MeriTaito Oy 11.6.2015
Tulkintaraportti:	Pintafilmi Oy 14.7.2015
Raportin jakelu:	Turun satama, MeriTaito Oy ja Museoviraston arkisto

3. Yleiskartta

Kartta 1. Tutkimusalueen sijainti Turun saaristossa on rajattu karttaan keltaisella. Karttapohja: MML peruskartta.

4. Tutkimusalue ja luonnonympäristö

Tutkimusalue sijaitsee Turun saaristossa, Airiston pohjoisosassa (kartta 1). Suunnitellun läjitysalueen sijainti on suurehkon selän syvänteessä Kaarnittan saaresta koilliseen. Tutkittavan alueen koko on yhteensä noin 22 hehtaaria. Veden syvyys tutkimusalueella on keskimäärin 24 metriä. Pohjanlaatu on pehmeä.

Airisto on noin 20 km pitkä selkäalue Naantalın, Paraisten ja Turun kaupunkien alueella. Sen läpi kulkee tärkeät laivaväylät edellä mainittujen kaupunkien satamiin ja telakoille. Airiston eteläosat kuuluvat Airisto – Seilin valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen. Tutkimusalueen välittömässä läheisyydessä ei sijaitse suojelualueita.

5. Saariston ja merenkulun historiaa Lounais-Suomessa

Turunmaan saaristolla on pitkä asutushistoria, mistä kertovat lukuisat rauta- ja pronssikautiset haudat. Merenpinta oli paljon korkeammalla ja vain osa nykyisistä saarista oli näkyvillä. Keskiajan alkupuolella merenpinta laski ja muokkauskelpoinen maa lisääntyi. Saaristoa ryhtyivät asuttamaan myös Ruotsista tulleet siirtolaiset. Rannikon suomenkielinen asutus vakiintui saariston pohjoisosiin. Kalastus ja merenkulku olivat pääelinkeinoja, karjanhoitoa ja viljelyä harjoitettiin kotitarpeiksi.¹

Tutkimusalueen pohjoispuolella sijaitsee kaksi erillistä Valtakunnallisesti merkittävää rakennettua ympäristöä (RKY), jotka ovat Lapilan kartano, jonka juuret ovat 1500-luvulla ja Ruissalon huvila-alue, jonka historia alkaa 1800-luvun puolivälin tienoilla. Ruissalon lähisaaret saivat kiinteän asutuksen keskiajan kuluessa, mutta Ruissalo säilyi asumattomana ja palveli 1200-luvulla Turun linnan laidunmaana. Saarella hoidetut tammimetsät tuottivat rakennusmateriaalia kehittyvälle laivanveistämötoiminnalle 1500-luvulta lähtien.²

Keskiajalla Turku kuului hansakaupan ja merenkulun piiriin. Ensimmäiset viralliset maininnat Turun satamasta ovat 1100-luvulta, mutta Aurajoelle purjehti aluksia koko Itämeren alueelta jo rautakaudella. Satama syntyi luonnolliseen kauppapaikkaan Aurajoen suistoon. Keskiajalla Turun satama ja kaupunki kasvoivat yhdessä pitkin jokivartta. Laivoja kulki edestakaisin kaikkiin Itämeren maihin ja yhteydet erityisesti hansakaupunki Danzigiin olivat vilkkaat. Kansainvälistyvistä Turusta tuli myös luonnostaan Suomen pääkaupunki aina vuonna 1827 raivonneeseen, lähes koko kaupungin tuhonneeseen tulipaloon asti.

1800-luvun alkupuolella Turku oli edelleen tärkeä satama. Purjealusten valtakausi oli päättymässä ja 1830-luvun lopulla alkoi säännöllinen höyrylaivaliikenne Tukholmaan, Pietariin ja Helsinkiin.³

¹ http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5186.

² http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=103;
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1850.

³ <http://www.portofturku.fi/portal/fi/esittely/historia/>.

Kartta 2. Kartta Turkuun johtavasta laivaväylästä. Tutkimusalue sijaitsee kartan alareunassa hieman keskiosan vasemmalla puolella. Kartta on mahdollisesti 1700-luvulta. Lähde: www.vanhakartta.fi.

Saariston historiaan liittyy aina tavalla tai toisella merenkulku ja kaupankäynti. Olipa kyseessä muuttoliike, kaupanteko tai puolustautuminen, aina kulkuvälineiksi on tarvittu veneitä ja laivoja ja niitä varten rantautumispaikkoja. Sekä paikallinen, että kansainvälinen merenkulku on jättänyt vuosituhansien saatossa jälkensä saariston vesialueille, minkä vuoksi alue on meriarkeologisesti erittäin mielenkiintoinen.

Tutkimusalueen välittömästä läheisyydestä ei tunneta maalla tai veden alla olevia kiinteitä muinaisjäänköksiä. Sen sijaan tiedetään, että VMV 1-alus on uponnut tutkimusalueen läheisyyteen⁴. Alueella ei ole aikaisemmin tehty systemaattista arkeologista vedenalaistutkimusta.

6. Luotausaineisto

MeriTaito Oy suoritti viistokaikuluotauksen 11.6.2015. Viistokaikuluotausdatasta tuotettiin mosaiikkikartta aineiston peittävydestä (kartta 3). Aineisto on hyvälaatuista ja kattaa tutkimusalueen täydellisesti. Luotaukset on tehty 50 + 50 m kaistanleveydellä ja 600 kHz taajuudella. Kaistojen pituus on 600 metriä. Merenpohja on alueella pääasiassa tasaista pehmeää pohjaa, josta kovuuden vaihtelut erottuvat helposti.

⁴ www.hylyt.net; Meritaito Oy, henkilökohtainen tiedonanto.

Kartta 3. Mosaiikkikuva viistokaikuluotauksen kattavuudesta tutkittavalla alueella. Karttaan on merkitty tutkimusalueen rajat keltaisella ja kohde 1 punaisella. Karttaphoja: MML peruskartta.

7. Kohteet

Luotausmateriaalista havaittiin vain yksi huomiota herättävä anomalia, joka tulkittiin jonkinlaiseksi hylkyksi tai rakennelmaksi. Lähdemateriaalia tutkimalla saatiin selville, että kyseessä on todennäköisesti historialtaan hyvin tunnetun aluksen hylky (kohde 1).

Kohde 1.

Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: VMV 1 (ehdotus)	Kunta: Naantali
Laji: Muu kohde	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Hylky	Tyyppin tarkenne: Puu (mänty), Vartiomoottorivene
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: Rakennettu vuonna 1930
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: P 6704960 I 228769	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: Lat 60°23.385 Lon 22°4.571'	
Syvyys max: noin 24 m	Syvyys min: noin 21 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus kohteen keskipisteestä viistokaikuluotausaineistosta	
TM35 karttalehti: L3322E	
Kuvaus:	
<p>Viistokaikuluotausaineistosta havaittua kohdetta arveltiin ensin upotetuksi ”Rymättylän raitiovaunuksi” sen pitkän ja kapean olemuksen perusteella. Se on viistokaikukuvassa pituudeltaan noin 23 metriä ja leveydeltään noin 3 metriä (kuva 1). Kohde sijaitsee kuitenkin noin 1,5 km päässä ilmoitetuista koordinaateista, joten havainnolle etsittiin vielä toista mahdollista selitystä, mikä löytyikin helposti hylt.net – sivustolta. Todennäköisimmin kyseessä on vartiomoottorivene numero 1, joka on upotettu Airistolle elinkaarensa päätteeksi (kartta 4). Kohde sijaitsee hieman tutkimusalueen rajan ulkopuolella (kartta 3).</p> <p>VMV 1 – hylystä kerrotaan seuraavaa hylt.net – sivustolla: Merivartiolaitoksella oli käytössä ennen sodan alkamista VMV-luokassa 18 kpl eri vuosina ja paikoissa rakennettua alusta, vuonna 1943 rakennettiin luokkaan vielä kaksi alusta lisää. VMV 1 ja VMV 2 olivat</p>	

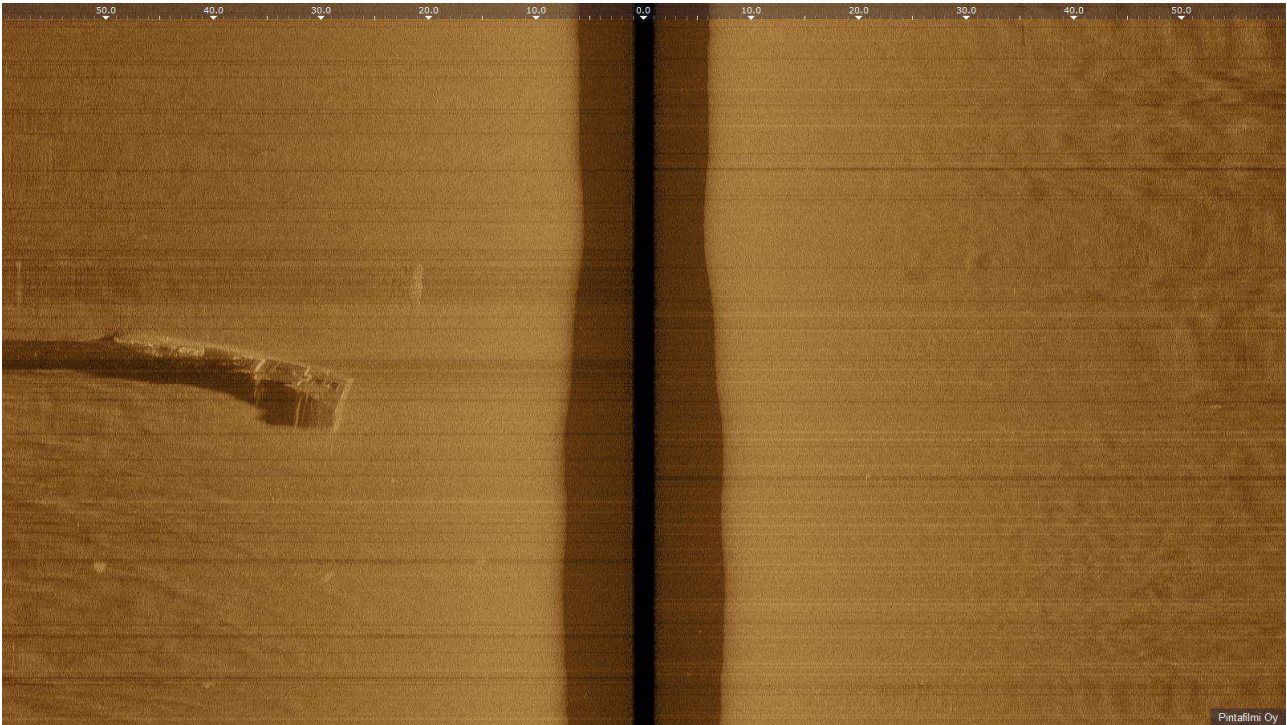
rakennettu männystä, kun taas muut VMV:t olivat mahonkia. Merivartiolaitoksen vartiomoottorivene VMV 1 oli rakennettu vuonna 1930 Saksassa. Tämä 23,5 metriä pitkä alus saavuttivat 25 solmun nopeuden 1240 hevosvoiman koneteholla. VMV 1 teki keväällä 1931 koko kieltolain suurimman spriin takavarikon pidättäessään ruotsalaisen vartioalus Tritonin kanssa salakuljetusalus Spren Ahvenanmerellä.

Sodan alettua kaikki VMV:t siirrettiin merivoimien käyttöön. VMV 1, 2, 13 ja 16 osallistuivat 26.7.1941 Bengtskärin majakasta käytyyn taisteluun, joka päättyi vihollisen tappioon. VMV 1 pelasti panssarilaiva Ilmarisen upotessa 13.9.1941 57 miehistön jäsentä ja 23.8.1943 uponneesta miinalaiva Riilahden miehistöstä 11 henkeä. Sodan jälkeen rajavartiolaitoksen käyttöön siirretyt VMV 1 poistettiin palveluksesta vuonna 1950.

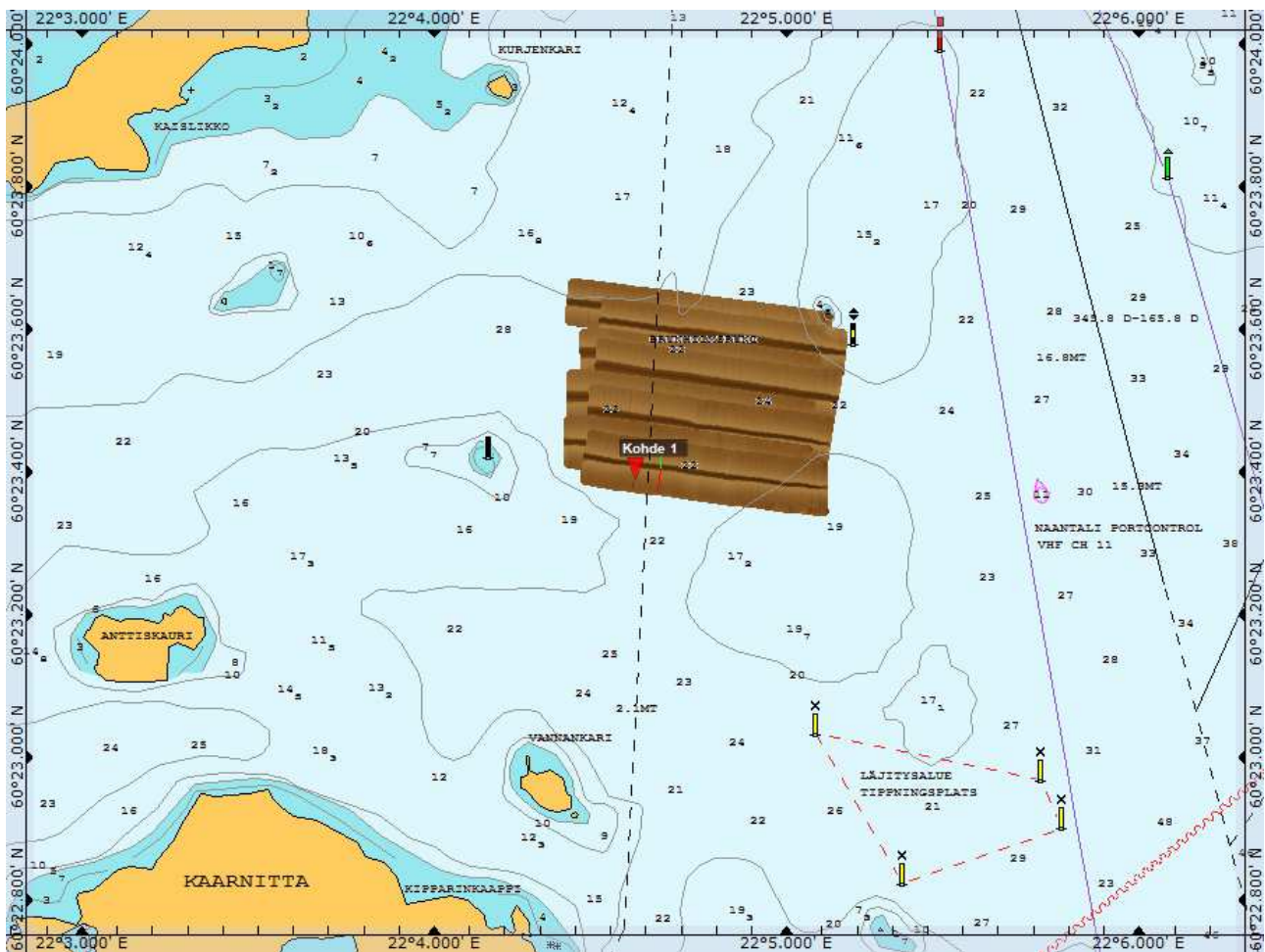
Karri Rantanen Ruskosta kertoo syksyllä 2013: "Olen löytänyt hyllyn Vepsän pohjoispuolelta viistolla pari vuotta sitten. Olen katsonut kuvia vartioveneistä ja tässä on konekivääri edempänä kuin muissa ja ajohytin edessä on suurehko ruumaluukku. Alus on itälänsi-suunnassa, keula länteen. Se makaa oikeassa asennossa muta- ja savipohjalla. Ei ole syvällä savessa koska kun kävin peräpeilillä hakemassa nimeä en vielä nähnyt pohjaa. Siinä kohtaa perä alkoi jo kääntyä potkuriakselia kohti. Pyöreähköstä tornimaisesta hytistä päättelin että alus kuuluu merivoimille. Vasenta laitaa seurattessa törmäsin telineisiin joissa VMV:ssä oli taavetit. Ajohytin jatkuu korkean osan jälkeen matalana, sivuilla on pyöreät ikkunaventtiilit. Takaosassa on useita ruumaluukkuja, joihin on työnnetty kansitavaraa kuten ilmastointiputkia. Peräpeili on suora ja levenee sivuilta alaspäin. Oikealla puolella kansi on vaurioitunut hieman ajohytin etureunasta. Hytin edessä on suurehko ruumaluukku, jonka jälkeen kaidarakennelma ja konekiväärijalusta. Joitain luukkuja on vielä keulaan päin ja paljon pyöreitä reikiä kannessa, joissa ollut ilmastointiputkia/ikkunoita? Osassa natsat paikallaan kun ne on katkaistu. Alus on muuten purettu kansirakenteista ja ikkunoista. Myös hytin sisäosat on purettu sikäli kuin pystyin näkemään. Metrini näkyvydessä ei kaikki ole aivan selvää."

Perimätiedon mukaan VMV 1 olisi hylätty upottamalla ongelmallisena ja tarpeettomana Airistolle.

MeriTaito Oy ilmoitti myös havainneensa VMV 1 -hyllyn vuonna 2006 luotaustöidensä yhteydessä. Kotkan merimuseossa on VMV 11 -vene entisöitynä.

Kuva 1. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 1. Kyseessä on ilmeisesti VMV 1 – hylky. Aineisto Meritaito Oy, kuvakaappaus Pintafilmi Oy.

Kartta 4. Karttaote kohteen 1 sijainnista. Karttapohja: Navionics merikorttisarja 2013.

8. Yhteenveto

Turun satama suunnittelee yhteisläjäytysaluetta Airistolle, Naantali-Kapellskär -väylän edustalle, Kaarnikkan saaresta koilliseen. Arkeologisen vedenalaisinventoinnin tavoitteena oli paikantaa ennestään tuntemattomia muinaisjäännöksiä tai kulttuuriperintökohteita. Pintafilmi Oy tulkitse MeriTaito Oy:n 11.6.2015 tuottaman luotausmateriaalin arkeologisesta näkökulmasta.

Tutkimusalue on sijainniltaan kiinnostava, koska Turun saaristossa on liikuttu ja asuttu esihistorialliselta ajalta lähtien, ja se sijaitsee vanhojen Turkuun ja Naantaliin johtavien vilkkaiden kauppareittien varrella.

Meritaito Oy:n luotausaineisto kattaa tutkittavan alueen täydellisesti. Aineistosta havaittiin yksi mielenkiintoinen anomalia, joka osoittautui ilmeisesti 50-luvulla upotetuksi vartiomoottorivene VMV 1:n hylkyksi.

Hylky sijaitsee aivan tutkimusalueen ulkoreunassa, mutta on kuitenkin läjäytysalueen vaikutusalueella. Vartiomoottoriveneitä on ollut Suomessa käytössä vain 20 kappaletta, joten ne ovat siksi mielenkiintoinen palanen merivartiolaitoksen ja laivanrakennuksen historiaa. Kotkan merimuseoon entisöidystä VMV 11 – aluksesta VMV 1 – hylky eroaa ainakin siinä, että se on toinen kahdesta tämän mallisesta aluksesta, joka on valmistettu männystä. Muut alukset valmistettiin mahongista. Museovirasto päättää aluksen suojelutarpeesta.

Lähteet

Karttalähteet

www.vanhakartta.fi. Sivustolla on vierailtu 14.7.2015.

Henkilökohtaiset tiedonannot

Meritaito Oy, Timo Halonen, puhelinkeskustelu 13.7.2015.

Elektroniset lähteet

Museoviraston rekisteriportaali:

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx.

Sivustolla on vierailtu 13.7.2015.

Museoviraston verkkosivut:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5186.

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=103.

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1850.

Sivustolla on vierailtu 14.7.2015.

www.hylyt.net. Sivustolla on vierailtu 13.7.2015.

<http://www.portofturku.fi/portal/fi/esittely/historia/>. Sivustolla on vierailtu 14.7.2015.